

Мајор др **ЈОВИЦА ПАТРНОГИЋ**

РАЗМАТРАЊА О РАТУ (ПОСЕБНО ПАРТИЗАНСКОМ) У РАЗВОЈУ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Уобичајено је, када је реч о миру и рату, да се полази од тога да су то појмови међусобно потпуно супротни и по свом извору апсолутно искључиви. Поређења се врше са појмовима добро и зло, праведност и неправедност, право и неправо, итд. Међутим, то су појмови који се не искључују, и један и други изражавају стварност супарништва, али имају и извесно заједничко обележје (тако на пример, једно од основних обележја и мира и рата је то да су регулисани правом). Међузависност ова два појма нарочито долази до изражаја код објашњења појмова праведног и неправедног рата и мира. Кад је рат неправедан стање мира одговара идеји праведности. А, као што је познато, постоје и праведни ратови, као што може постојати и неправедан мир (на пример, мир који је заснован на држању или распарчавању освојених држава, поробљавању народа који није био у могућности да се супротстави завојевачу, и сл.). Зато се појмови мира и рата морају разматрати у јединству, без обзира на то што су у њима испреплетани многи фактори и разноврсни елементи. Овде и долази до пуног изражаја питање да ли се правилно прилази објашњавању ових појмова од стране свих друштвених наука, посебно међународног права.

Буржоаски теоретичари, по правилу, прилазе разматрању појма рата једнострано, са својих класних позиција, па стога, скоро редовно, занемарују његов основни фактор — друштвеноекономски. Радећи то свесно, они покушавају да одбране и правдају прибегавање сили и рату као путу ка остварењу одређених класних интереса. Такав став се несумњиво огледа и на међународном праву, посебно ратном. Правила ратног права (изузимајући међународне прописе усвојене после Другог светског рата) формулисали су политичари и правници чија су гледишта одговарала не само интересима њихових земаља, него и друштвеној класи којој су припадали. Стога је погрешно и ненаучно, кад се приликом обраде појма рата, па макар и са аспекта међународног права, искључиво прилази са правне тачке гледишта.

Право на рат — забрана рата

Рат, као друштвена појава, био је предмет регулисања почев од стварања међународног права па до наших дана, то јест Повеље Уједињених нација. Треба одмах напоменути да се међународно право

није упуштало у правно објашњавање или прецизирање легитимности или нелегитимности рата. Оно се бавило регулисањем односа зараћених страна у рату, на начине и средства ратовања, последице рата итд., захтевајући непосредну и аутоматску примену усвојених правила и обичаја. Овоме треба додати и важну чињеницу да правила ратног права не праве разлику између агресора и жртве агресије. Она се морају подједнако примењивати на све зараћене стране у сукобу. Питање одговорности и санкција за започињање агресије је посебан проблем међународног права, а правила ратног права, као што је већ истакнуто, захтевају да се непосредно и аутоматски примењују на све зараћене стране подједнако.

Било би погрешно тврдити да је до доношења првих међународних прописа (половина XIX века) рат био дозвољен у међународној заједници. Закони морала који су прожимали међународна обичајна правила забрањивали су рат; дозвољен је једино праведан рат. Али, бурни развој капиталистичког друштва, стварање савремених држава и њихова тежња ка што јачој суверености, нарочито запажена у периоду од XVI века па надаље, имао је за последицу и то да се рат убраја у једно од основних права суверености држава. Свака независна, суверена држава у склопу својих општих права имала је и законито право на вођење рата. Саставни део појма државе није садржавао само њено право на одбрану од напада спољњег непријатеља, него и прибегавање оружју ради задовољења својих захтева. Све до Првог светског рата опште призната владајућа теорија „права на рат“ служила је, углавном, великим силама као оправдање за освајање и поробљавање малих народа и „нецивилизованих нација“.

Разматрањем правила ратног права, појединачно или у целини, долази се до закључка да су она изграђивана на идеји о дозвољености и могућности прибегавања рату. Хашке кодификације правила ратног права 1899 и 1907 године (које су још увек на снази као уговорно и обичајно право), закључиване су не само на идеји него и на регулисаном признању права на рат. Пакт Друштва народа, Женевски протокол од 1925 и Женевске конвенције о заробљеницима и рањеницима од 1929 године, усвојени су у времену када није било изричите забране рата, али када је могућност прибегавања сили постојала. Потпуно укидање права на рат није постојало и поред Париског пакта од 1928 године. Изричита забрана рата по Повељи УН, проглашење рата за злочин против међународне заједнице по Нирнбершким принципима, нису имали непосредног утицаја чак ни на два значајна доприноса међународном праву — Женевске конвенције за заштиту жртава рата од 1949 и Хашку конвенцију о заштити културних добара за време оружаног сукоба од 1954 године. Може се рећи да је Повеља УН модифицирала правила ратног права у односу на појам рата, што претставља напредак и постављање основа једној веома прогресивној идеји. Рат је забрањен, проглашен за злочин, али се предвиђа могућност употребе силе за тачно одређене случајеве, па чак и у оквиру ОУН. Најновији догађаји у потпуности потврђују тезу, која можда

парадоксално звучи, да се Уједињене нације и против своје воље, и поред борбе за мир, баве ратним правом и да на одређен начин доприносе његовом даљем развоју прилагођавајући га новим условима и односима који данас владају у међународној заједници.

Правила за вођење рата — хуманитарна правила

Са овим је у уској вези и друго питање — шта уствари треба да претставља међународно ратно право? Да ли је правилно када му се приписује искључиво хуманитарни карактер, тј. да ратно право треба разматрати једино као хуманитарно право, или као правила за вођење рата?

Ни једно ни друго гледиште не би одговарало стварности. Међузависност правила хуманитарног карактера и правила за ратовање је очигледна. Тврдња, да је ратно право искључиво хуманитарно, довела би у питање и сама хуманитарна правила. Но, то не значи да постоји јасно разликовање наведених правила.¹⁾ Поштовање хуманитарног права у рату је у потпуној зависности од постојања правила за ратовање чију неопходност не би требало посебно истицати.

Међународно ратно право, као саставни део међународног јавног права, претставља скуп правила, разних закона и обичаја, који регулишу узајамне односе између држава, страна у оружаном сукобу — рату. Истакнуто је да закони и обичаји о вођењу рата, који су предмет ратног права, претстављају производ дуготрајног процеса, сложених и разноврсних друштвено-економских категорија. Правила о понашању зараћених страна за време рата најпре се појављују у виду обичаја који стварно претстављају извор ратног права; обичајно ратно право дуго је сачињавало скуп права и обавеза којих су се придржавале у оружаном сукобу зараћене стране.

Но, треба нагласити, да и поред постојећих прописа ратног права, рат сам по себи означава појам немилосрдног физичког и материјалног уништавања и да је на тај начин далеко од човечности за којом се тежи у ратним законима и обичајима. Ипак, не може се порећи неоспоран значај проучавања савременог ратног права. Обради и допуни права и дужности зараћених страна, у току рата, мора се стално обраћати пажња. Свака намера или указивање на то да се рат може отстранити отсуством или укидањем ратних правила садржи или агресивне тенденције или претставља илузију појединих држава, политичара и међународних правника. Други светски рат оставио је за собом довољно скупо плаћена искуства, која демантују оваква схватања.

¹⁾ У Женевским конвенцијама од 1949 године налазимо низ питања која спадају у правила за вођење рата, као например, репресалије, таоци, право и дужности окупатора, ратни заробљеници, итд.

Правила ратног права у светлости данашње стварности

При разматрању правила ратног права у развоју, пада у очи, данас поглавито, да она заостају за стварношћу. То се може протумачити тиме што правила ратног права имају извесну политичко-правну функцију, и што усвајање одређених правила ратног права претставља, у датом моменту, одређени компромис страна уговорница које закључују међународне конвенције. Усвајању правила ратног права увек претходи низ политичких и других акција, које зависе од расположења јавног мњења, притиска и упорности „малих“ на „велике“, напора разних истакнутих међународних организација са хуманитарним обележјем, ангажовања истакнутих политичара, научника и других угледних личности, доктрине појединих научних дисциплина, итд., итд. То је тежак и сложен пут, он захтева низ компромиса и уступака, у првом реду од стране великих сила које се лако не одричу „права“ на реализовање својих различитих интереса путем силе.

Питање актуелности или заостајања ратног права за стварношћу коју оно треба да евентуално регулише могло би се протумачити на примерима Женевског протокола о забрани бактериолошког и хемиског рата од 1925 године, Женевских конвенција о заштити раненика и болесника и о поступању са ратним заробљеницима од 1929 године, које су благовремено реагирале на искуства Првог светског рата. Док Хашка кодификација од 1907 године поставља да је рат однос између независних држава и да се његове одредбе примењују искључиво између држава уговорница, докле Женевска кодификација хуманитарних правила од 1949 године усваја термин „оружани сукоб“, као однос страна у сукобу, предвиђајући шири појам, чак и извесна правила за оружане сукобе који немају међународни карактер. Под окриљем Организације Уједињених Нација ревидирају се Хашка правила у погледу заштите културних добара 1954 године новом Конвенцијом о заштити културних добара за време оружаног сукоба. Наиме, не би се могло категорички тврдити да је ратно право у потпуности, уопште узев, заостајало за стварношћу. Али је исто тако ноторно да многа правила ратног права, која су још на снази, не одговарају стварности, и да, шта више, за низ ситуација од одлучујућег значаја уопште не постоје правила. То се у првом реду односи на област правила за ратовање. Хашка сувоземна и поморска правила већином су застарела, правила за ваздушно ратовање, као област *sui generis*, готово не постоје. Одавно се говори да правила ратног права треба ревидирати, допуњавати новим, која би одговарала савременим условима вођења рата, новим оружјима, новој ратној техници уопште. Тешкоће, које нормално долазе од великих сила огромне су, али се овом питању поклања озбиљна пажња на међународном плану. Неколико значајнијих међународних институција је, након Другог светског рата, непосредно приступило обради и припремама нове ревизије ратног права. То се у првом реду односи на Међународни суд правде, који служи конкретизацији идеје о мирном решавању међународних спорова, на Комисију за међународно право ОУН, UNESCO (орган ОУН), Међународни

комитет Црвеног крста, Светску здравствену организацију, Међународни комитет за војну медицину и фармацију итд. Посебно треба истаћи систематски рад на ревизији ратног права од стране Института за међународно право. Разматрање дефинитивног нацрта „Правила за ограничење опасности којима је изложено цивилно становништво за време рата“ на Међународној конференцији Црвеног крста, октобра 1957 године, у Индији, доказ је сталних напора да се правила ратног права учине реалнијим и ефикаснијим.

Начело војне потребе и право нужде — начело хуманости

Код разматрања развоја правила ратног права треба имати у виду да она претстављају компромис између два основна начела ратног права: *начела војне потребе* и *начела хуманости*. Чињеница је да је ратно право и изграђено у борби, у непрекидном сукобљавању ова два начела. Да ли је имала првенство војна потреба, односно ратни циљ сваке зараћене стране у потпуности, без икаквих ограничења, или је војна потреба ограничавана у складу са правилима за вођење рата и правилима за „хуманизацију рата“, тј. начелом хуманости, зависило је напросто од погодби и борбе не само између великих сила, него и великих и малих, конкретно од односа (равнотеже) снага на којима је почивала у датом периоду међународна заједница. Свакако, и овом питању треба прићи са аспекта његовог развоја.

Војна потреба добила је постепено и своју теоретску обраду. Једну веома слободну варијанту теорије о војној потреби највише су разрађивали немачки војни стручњаци и правници, од којих потиче и изрека: *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*, којом се подразумева укупност правила ратног права. Наведена изрека значи да зараћена страна у одређеним приликама, када то захтева војна потреба, може отступити од правила међународног права о вођењу рата, па је такво кршење тих прописа оправдано баш позивом на војну потребу. Али, мора се одмах констатовати да теорија о војној потреби као основ за непридржавање правила ратног права није јединствена. Постоје најпре разлике у томе шта се подразумева под војном потребом, која правила ратног права могу бити мимоиђена (изиграна), кршена, и, најзад, по дејству, тј. какав треба да има утицај само постојање војне потребе на обавезност правила ратног права.

Ово нас питање занима, пре свега зато јер сва правила позитивног међународног права у мањој или већој мери признају то начело. Једна краћа анализа важнијих правила то најбоље показује. Хашки правилник о сувоземном ратовању од 1907 године, спомиње војну потребу на више места, изричито и описно. Тако, на пример, члан 15 говори о деловању друштава за помоћ заробљеницима којима треба да зараћене стране олакшају рад „у границама које допуштају војне потребе“. Члан 23, г) забрањује уништавање и заплону непријатељске имовине сем у случајевима када то „императивно налаже војна потреба“. Узимање у обзир интереса зараћених страна наглашено је и у самом уводу IV Хашке конвенције, која садржи поменути Правил-

ник, речима „да се ублаже зла рата, колико год војне потребе дозвољавају“. Низ правила која дају опис војне потребе могу се исто тако извући из наведеног Хашког правилника. Женевске конвенције за заштиту жртава рата од 1949 године помињу у великом броју случајева војну потребу. На многим местима наређују се поједине дужности „у најширој могућој мери“²⁾. Затим се говори о „императивним разлозима или потребама безбедности“³⁾, о неодољној потреби⁴⁾, о националним интересима државе⁵⁾ и војничким разлозима или обзирима⁶⁾. Конвенција за побољшање судбине рањеника, болесника и бродоломника оружаних поморских снага помиње неколико пута обзире потреба ратних операција и војне потребе⁷⁾. Хашка Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба од 1954 године позива се у вези са применом правила, на војну потребу у низу одредаба⁸⁾. Код нацрта нових правила за заштиту цивилног становништва од деструктивних оружја, која је израдио Међународни комитет Црвеног крста, наилазимо, исто тако, на низ одредаба у којима се помиње војна потреба, али у сваком случају као изузетак у примени правила ратног права.

У свим наведеним текстовима војна потреба претставља се као околност или скуп околности које делују на дужност поштовања правила ратног права. То је деловање одређено само с обзиром на неке обавезе наметнуте правилима ратног права и то на изричито истакнуте обавезе. Изузетак војне потребе је *lex specialis*, који дејствује само онде где је изричито споменут. Војна потреба оправдава непоштовање правила ратног права у изузетним случајевима, који су најжалост доста чести и обимни. У оваквим случајевима војна потреба постаје правило.

Све је то, ипак, у сагласности са значајним принципом Хашког правилника да „зарађене стране немају неограничено право у избору средстава за доношење штете непријатељу“⁹⁾. Кад би војна потреба могла ослободити свога учиниоца од поштовања сваког правила ратног права, тада би то право доношења штете било сасвим неограничено. Ограничења би се свела само на то да се начела хуманости треба придржавати само дотле, док она не почну сметати циљу рата. Појавом војне потребе, ограничења не би требало да важе и да никога не обавезују.

Овом схватању војне потребе и њеном односу према правилима ратног права супротно је раније поменуто начело *Kriegsraison geht vor*

²⁾ Чл. 8 прве три Конвенције и чл. 9 Конвенције о заштити цивилног становништва, итд.

³⁾ Чл. 8 ст. 3 прве три Конвенције, чл. 9, 30, 42, 49, 55, 57, 60, 63 и 78 Конвенције за заштиту цивилног становништва.

⁴⁾ Чл. 57, 60 и 62.

⁵⁾ Чл. 35.

⁶⁾ Чл. 49 ст. 2 и 5, чл. 53, 83, 108, 111 исте Конвенције.

⁷⁾ Чл. 27, 28 и 31.

⁸⁾ Чл. 4 тач. 2, чл. 9, 11 тач. 2, чл. 8 Правилника за извршење Конвенције, итд.

⁹⁾ Чл. 22 Хашког правилника.

Kriegsmanier. Битно је код ове теорије да она поставља начело војне потребе као правило које може да покрије све прописе ратног права. То је једна општа резерва, која се подразумева уз свако правило о ограничењу ратовања. Према схватањима њених заступника на једној страни постоји правило ратног права, а на другој страни начело војне потребе као једнакоправни делови целине. Под одређеним околностима правило које произилази на основу начела војне потребе ступа на место ратних правила. Шта више, оно је по том схватању универзално, правило које делује увек и у свакој ситуацији где се јави потреба за постизавањем ратног циља мимо правила ратног права. На тај начин правило ратне потребе деградира правила ратног права. Том деградирању у пракси служи теорија *Kriegsraison*-а.

Против оваквог схватања војне потребе устале су и наука и пракса Првог и Другог светског рата. Без обзира на то што су Немци у оба рата били носиоци ове теорије, може се тврдити да данас влада опште схватање да оваква теорија војне потребе није призната у међународном праву. Изричита навођења и правилно тумачење позитивних међународних текстова јесу основни аргументи против наведеног схватања војне потребе.

Посебна пажња обрађена је разграничењу појма *нужде* од појма *војне потребе*. Према општим правним начелима, која су призната и у унутрашњем праву држава, *нужда* оправдава кршење сваког правног прописа. У сваком случају потребно је стање *нужде*, као институт општег међународног права, разликовати од војне потребе. Опште је познато да право самодржања, као оправдање дела извршених у *нужди*, може имати врло широке границе. Са гледишта ратног права то доводи до тога да ће зарађена страна, која губи рат, моћи да прибегава крајњим средствима, макар она и не била допуштена правилима ратног права. Зато треба и саму примену *права нужде* у рату одбацити. Следствено томе, будући да је право *нужде* и данас појам теорије међународног права, војну потребу уз право *нужде* треба подврнути детаљнијој анализи.

Поступак из *нужде* сматра се и данас у међународном праву као један од разлога за искључење одговорности код кршења неког прописа међународног права или неке уговорене обавезе. Државе су се често позивале на право *нужде* настојећи да под ту категорију подведу предметни случај. Када би се право *нужде* примењивало у рату, тада би уопште сваки акт у рату био допуштен и ратно се право не би могло одржати као кодекс обавезних правила. Право *нужде* мора бити искључено из ратног права и због тога што би, бар у моменту кад једна од зарађених страна безнадежно губи рат, дотична страна могла прибећи недозвољеним средствима, у уверењу да ће се ратна срећа „окренути“ у њену корист. Но, сигурно је да би непоштовање ратних правила, позивом на право *нужде*, већ и пре тога започело.

Значајни разлози који говоре против примене права *нужде* у ратном праву истовремено отклањају и поставку да се војна потреба заснива на праву *нужде*. На тај начин би и нестао главни аргумент

за теорију да позивање на војну потребу претставља општу клаузулу која се односи на свако правило међународног ратног права.¹⁰⁾

Истакнуто је да сама правила ратног права претстављају компромис између жеље за регулисањем ратовања и потребе за осигурањем свих подесних средстава која воде победи. Код стварања правила ратног права узети су у обзир интереси ратовања у највећој мери. Та правила предвиђају минимум ограничења која су неопходна због виших интереса хуманости. Ратно право има баш ту сврху да забраном појединих средстава и начина ратовања постави границе настојању око постизања одређеног стратегског и тактичког циља. Пробијање, кршење правила ратног права позивом на војну потребу противуречно је и самој идеји ратних правила, која је постављена у раније поменутом члану 22 Хашког правилника. Ако, најпосле, свему додамо тенденцију, која влада у данашњој доктрини, да војна потреба добије концентрисано место и да она може да буде употребљена само под одређеним условима, што значи сужавање а не и ишчезавање начела војне потребе у правилима ратног права, онда се може сагледати сав значај правилног прилажења објашњењу основних начела ратног права, њиховом општем прихватању и поштовању у пракси.

Партизански рат у развоју међународног права

Код посебног разматрања појма партизанског рата у развоју међународног права несумњиво треба имати у виду на првом месту напред изложена схватања о појму рата (уопште).

Партизански рат, као комплексна и веома сложена појава, мора се посматрати са разних аспеката ако му се жели дати одговарајуће и право место у развоју међународне заједнице. Он то и заслужује због свог квалитета и улоге. Историја ратова, а нарочито Други светски рат, то су потврдили. Био би то анахронизам кад међународно право не би било заинтересовано да и овакву појаву регулише у оквиру правних норми које обрађују односе зараћених страна. Тим

¹⁰⁾ Речено је да је и позитивно међународно право пошло горе наведеним путем. Први корак ка начелу које је постављено у поменутом чл. 22 Хашког правилника, била је Петроградска декларација од 1868 године. Она говори о техничким границама, на којима се морају зауставити војне потребе пред захтевима хуманости. Овде су дакле, исто као и у уводу IV Хашке конвенције („колико год то војне потребе дозвољавају“) помиње војна потреба, али се истиче, да она треба да има своје границе и да се те границе не могу прећи позивом на војну потребу, јер су баш с обзиром на њу и постављене. Треба истаћи да је наука припремила пут којим су пошли наведени текстови. Институт за међународно право, већ 1875 године, дао је у својој резолуцији оцену Бриселске декларације од 1874 године. Похвално се изразио о реалности Декларације, констатујући да се отсада неће стављати захтеви „неспојиви са безбедношћу војске при развијању војних операција“. Неколико година касније, у познатом Оксфордском приручнику, Институт преузима стилизацију Бриселске декларације са мањим изменама: „Закони рата не признају зараћеним странама неограничену слободу у средствима за наношење штете непријатељу“. Ову формулу налазимо и у Хашком правилнику. Стога се мора закључити, и то на основу прописа међународног права, да опште правило о војној потреби, као разлог за оправдање кршења ратних правила, не постоји.

пре што често понављање ове појаве намеће потребу за њеним ближим одређивањем како она не би била стављена „ван закона“. Досадашње правне анализе ове појаве ишле су класичним путем, тражећи одговор на питање: под којим условима треба партизанском рату признати легалне зарађене стране (јер је то један од основних услова код примене класичних правила ратног права). Још конкретније: да ли становништву окупиране територије треба признати право на борбу против окупатора, на ослобођење своје територије.

Историски посматрано, ослањајући се првенствено на искуства и праксу минулих ратова и оружаних сукоба (а то су веома скупо плаћена искуства под којима је партизански покрет стекао политичко-правно признање), код давања дефиниције најчешћег облика партизанског рата претпоставља се укупност следећих елемената:

- а) организованост покрета;¹¹⁾
- б) вођење борбе са употребом партизанског начина ратовања;
- в) тежиште борбе мора бити управљено против окупатора у циљу потпуног ослобођења окупиране територије;
- г) активна подршка и учествовање окупираног становништва у борби; и
- д) непрекидност отпора различитих манифестација против агресора-окупатора.

Ограничавајући се само на објашњење појма партизанског рата у међународном праву, као права народа на отпор у виду партизанског рата, тј. спровођењем партизанског начина ратовања, указаћемо на легалност ове појаве почев од првих званичних кодификација правила ратног права.

Партизански покрети, нарочито почев од Наполеонових ратова, били су све чешћа и масовнија појава преко које се није могло прећи код стварања првих писаних правила ратног права. Бриселска конференција од 1874, Хашке конвенције од 1899 и 1907 године, па и Женевска конференција 1949 године, нису могле а да не воде рачуна о овако важном, а за мале народе понекад и судбоносном облику борбе за слободу. О отпору народа против окупатора, о његовој организованој форми, применом герилског или партизанског начина ратовања, редовно је дискутовано на поменутим конференцијама. Резултати Бриселске конференције нису били неповољни за признање партизанског начина давања отпора окупатору. Није усвојено посебно правило, али исто тако није ни донето правило које би забрањивало ову појаву — отпор народа агресору. Правним језиком, партизански рат није проглашен као забрањен облик рата, иако је ова појава од првог момента

¹¹⁾ Овде подразумевамо испуњење 4 класична, традиционална услова из Хашког правилника, која по нашем мишљењу не би требало помињати јер се подразумевају: а) постављање лица које је одговорно за своје потчињене, б) ношење знака за разликовање, в) отворено ношење оружја и д) придржавање ратних закона и обичаја.

за сваког агресора и за сваког поробљивача и колонијалну земљу, теже падала од сваке друге забране у међународном праву. Хашке кодификације ратних закона и обичаја 1899 и 1907 године поново расправљају о праву становништва окупиране територије на давање отпора. Великим силама не успева да наметну међународну забрану малим земљама које са успехом примењују партизански начин ратовања против сваке агресије на њихову земљу. Није усвојено изричито правило о легитимности партизанског рата, али је зато прихваћена тзв. *Мартенсова клаузула* која упућује на опште признате принципе ратног права и јавне савести, из које се изводи и право становништва на дизање устанка против окупатора.¹²⁾ Коначним признањем „припадницима осталих милиција и припадницима осталих добровољачких одреда, подразумевајући ту и чланове организованих покрета отпора, који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије, па и у случају да је та територија окупирана . . .“¹³⁾ уз испуњење традиционална четири услова (да на челу имају лице одговорно за своје потчињене, ношење знака за разликовање, отворено ношење оружја и придржавање ратних закона и обичаја), решава се повољно, али не у потпуности, право на вођење партизанског рата, тј. право на борбу партизана у оквиру организованог покрета отпора. Не треба се заваравати и сматрати да су хуманитарни разлози били повод при покушају за међународним регулисањем ове појаве. Велике силе су се одлучно одупирале да народима мале земље или колонија (које су скоро редовно биле жртве агресије и којима је најподеснији и најближи народу био отпор у виду партизанског начина ратовања), признају право на отпор у свакој прилици, у свако време и на сваком месту. Искуства и пракса, уз пуно залагање малих земаља, натерали су велике силе да морају водити рачуна о овој појави, па макар јој у првим међународним документима давали и „стидљиво“ признање.

Сам развој, масовност и дубока оправданост ове појаве морали су наћи своје место у оквирима међународног права. То је стварно био спор и тежак пут легализовању једне револуционарне појаве у историји ратовања. Али, иако је у погледу признања партизана, међународно право стварно заостајало, јер је данашњи њихов статус изборен у суровој пракси, ипак би било погрешно и не би одговарало научној истини када би се тврдило да је ова појава била ван оквира међународног права. Недостаци, којих и данас има у погледу прецизности и

¹²⁾ „Високе уговорне стране нису имале намеру да непредвиђене случајеве услед непостојања писмене одредбе оставе самовољном оцењивању оних, који руководе војском. У очекивању једног потпунијег зборника ратних закона, Високе стране уговорнице сматрају потребним да констатују, да у случајевима на које се не односе прописане одредбе, које су оне усвојиле, становништво и зарањене стране остају под заштитом и влашћу начела међународног права која проистичу из установљених обичаја међу цивилизованим народима, из закона човечности и из потреба које налаже јавна свест“.

¹³⁾ Заједнички чл. 4 тач. 2 Женевских конвенција о заштити жртава рата од 1949 године.

конкретности формула (а то није само случај са признањем и условљеностима покрета отпора у ратном праву, него и са многим другим појавама), не могу никада давати за право завојевачима да се непридржавају норми које регулишу такве појаве и да их не поштују.

Не дајући појединачну анализу постојећих правила међународног права можемо закључити следеће:

а) право народа на отпор, било у случају окупације у једном сукобу који има међународни карактер (тзв. рат у класичном смислу) или сукобу који нема карактер међународног сукоба (на пример, борба против колонијалног угњетавања са партизанским начином вођења рата) заштићено је међународним правом;

б) герилски или партизански рат (употребљавају се и један и други појам) је начин вођења рата и правила међународног права признају партизански рат као легалан облик рата на који треба применити законе и обичаје за вођење сваког рата — оружаног сукоба; и

в) партизански рат је савремени облик ратовања; његова примена данас, у евентуалним ратним сукобима, нормално је далеко чешћа него у време када су створана правила постојећег међународног уговорног права.

Завршавајући овај кратки осврт, сматрамо да је потребно истаћи ово: приликом давања правне анализе појма партизански рат, треба, пре свега, имати у виду наше искуство и успехе који су довели до коначне победе наших народа против свих завојевача. Наше драгоцено искуство треба увек имати у виду приликом обраде прописа међународног права. Треба настојати да се такви прописи исправно примењују у свакој врсти оружаних сукоба. Улога правника је баш у томе да благовремено интервенишу на свако демантовање или напад на право вођења партизанског рата као облика борбе народа за слободу, који је истовремено једно од најефикаснијих и малим земљама најприступачније оружје антиагресорске борбе. Повремене анализе из прошлости, првенствено искуство наше земље, са тачним уочавањем онога што би у правилима ратног права требало допунити или учинити бољим, савременијим и ефикаснијим, на који начин и у ком моменту, биле би веома корисне и претстављале би један од значајних доприноса прогресивном развоју међународног ратног права.